

Kunst forherliger, foruroliger, provokerer – og forandrer virkeligheden. For eksempel perfektionerede Egon Schiele i starten af 1900-tallet fremstillingen af såvel forvrængede selvportrætter som hjerteskrærende malerier af datidens fattige piger. Schiele fremhævede disse pigers udsathed ved at afbilde deres blottede køn og blev som følge heraf fængslet i en kortere periode. Den moderne observatør kan, på tidsmæssig behørig afstand, gøre sig overvejelser om, hvorvidt det er i orden at bruge piger på denne måde. Nogle vil mene, at det er kunstens formål at afdække selv det mest tabubelagte og smertefulde, mens andre vil hæfte sig ved hensynet til de mennesker, der bruges som middel til helligelse af målet. Enighed når vi nok aldrig frem til.

Som alle kunstnere henter også skønlitterære forfattere materiale fra deres eget liv og menneskene omkring dem. I de seneste 10-15 år har der været flere verserende sager med skønlitterære forfattere, der har pakket personlige livshistorier ind som kunst. Nogle nulevende personer, der er blevet beskrevet i sådanne autofiktive bøger, har følt sig forulempet og har på forskellig vis forsøgt at sætte en grænse. Dette gælder aktuelt en norsk familie. Det er mig bekendt første gang, at indholdet i den ene roman, *Arv og miljø* af Vigdis Hjorth, udsættes for et regulært modsvar i den anden roman, *Fri vilje* af Helga Hjorth. Første roman udkom i Norge i oktober 2016 og medførte heftig debat om autofiktion. Den blev samtidig en bestseller. Anden roman udkom et lille år senere, i august 2017.

Kort fortalt består familien i begge romaner af en mand og hans hustru, som sammen er forældre til en voksen søn og tre voksne døtre. De to ældste børn, sønnen og den ene datter, er angiveligt blevet behandlet hårdt af deres far i barndommen. Ældste datter lader som ung kvinde hele familien vide, at hun som femårig blev udsat for seksuelle overgreb af faderen.

Den familiære konflikt ulmer herefter i årevis, men blusser atter op i forbindelse med et arveforsbud. Forældrenes to sommerhytter (med stor affektionsværdi for hele familien) gives, angiveligt til markedspris, til de to yngste døtre. Meningen er, at de to ældste børn skal kompenseres, den dag arven udbetales. Her bliver det for meget for sønnen, og han påbegynder en strid med sine aldrende forældre og yngre søskende. Samtidig forsøger den ældste datter atter at nå igennem med sit budskab om overgreb. Nogenlunde på dette tidspunkt dør den 85-årige far.

Arvespørgsmålet er nu ikke længere kun et materielt anliggende. Det er det emotionelle dødsbo, der bliver gjort op: Moderen har altid forsøgt at undvige sin ældste datters afsløring om forholdet imellem far og datter, mens de to yngste døtre enten har forsøgt at finde et kærlighedsmæssigt kompromis i forhold til både deres far og deres ældste søster. Eller har ganske enkelt valgt at glide af.

Hvem er på hvis side? Hvem tager hinanden alvorligt? Hvem bakker ud? Hvem står for de værste svigt? Som læser hæfter jeg mig ved det alment menneskelige i denne søskendekonflikt. Forfattersøstrenes to bøger er gedigne eksempler på, at *mennesker straffer hinanden for ikke at føle det samme og for ikke at gøre, hvad de hver især mener, er korrekt at gøre* – i så stort et omfang, at det egentlige anliggende, spørgsmålet om faderens seksuelle overgreb, fortsat ikke håndteres på nogen hensigtsmæssig måde. Faderens skyld ender næsten med at forsvinde, fordi de to yngste døtres undvigende holdning til storesøsterens appel om at blive lyttet til samt deres samtidige støtte til den alderstegne mor i stedet får tildelt store dele af scenen i Vigdis Hjorths roman.

Helga Hjorth besvarer i sin roman den ældste søsters forsøg på at få sit budskab om incest igennem med at give mange eksempler på, at storesøsteren både nu og tidligere har optrådt som 'drama queen' og gjort livet svært for deres fælles forældre.

Vi når ikke meget videre i denne fejde, som litterært set er uensartet indfanget i de to bøger. Vigdis Hjorths *Arv og miljø* er dygtigt skrevet og fastholder læserens opmærksomhed; romanen er sågar indstillet til Nordisk Råds Litteraturpris 2017. Helga Hjorths *Fri vilje* er til gengæld et ikke-kunstnerisk svar på søsterens bog og kan næppe læses meningsfuldt, før læseren kender til indholdet i *Arv og miljø*. Fælles for bøgerne er, at den personlige splid angiveligt er pakket så lemfældigt ind, fx ved at forfatterne blot bruger andre navne end familiemedlemmernes egne, at nogen – måske begge parter – kommer til skade som følge af romanerne.

Psykologer kan fordybe sig i overgrebstematikken i begge romaner og de reaktioner og samspilsmønstre, der afdækkes. De to udgaver af den samme grundhistorie kan også sætte tanker i gang om, hvor gyldige erindringer i bund og grund er. Psykologer bliver, hos lillesøsteren Helga Hjorth, kritiseret for at være potentielle igangsættere af såkaldte falske erindringer. Dette er formentlig en ret almindelig indvending imod og ikke mindst angst for vores fag. Vi bliver imidlertid sjældent spurgt, hvorledes vi selv betragter vores egen rolle i forhold til klienters erindringer. At spørge og forholde sig mere sagligt til et helt arbejdsfelt, her psykoterapi, kunne være en mere anbefalelsesværdig tilgang hos en forfatter, der mest af alt vil have sin læser til at tro på egne erindringer frem for storesøsterens.

Som ved Egon Schieles malerier og mange andre kunstneriske udtryk, står vi afslutningsvis over for dilemmaet, om den skade, disse to bøger tilsyneladende har forårsaget hos nulevende personer, kan retfærdiggøres? Er indholdet i bøgerne så vigtigt, at det partout skal komme offentligheden til kendskab? Lad mig give et bud, som måske også kan bruges over for andre både eksisterende og kommende udgivelser.

Autofiktion og øvrige 'kunstneriske' udtryk, hvor nulevende personer bliver udstillet, bevæger sig formentlig i en mere og mere grænseløs retning. Vi kan som psykologer have faglige meninger om, hvor langt den enkelte kunstner med rimelighed kan gå, og kan eventuelt bidrage til den offentlige debat med saglige argumenter 'pro et contra'.

På det individuelle plan tilbyder vores fag redskaber til bearbejdning og konflikthåndtering. Så i stedet for at skrive om hinanden er der et alternativ for de mennesker, der ellers ville brænde inde med deres uforløste vrede. Familien i de to romaner fravalgte desværre – især for deres egen skyld – at gå i terapi/familieterapi, hvor de kunne have forsøgt at reparere på flere af deres store indbyrdes problemer.

Af Psykolog Irene Christiansen. Ansat i Dignity, Dansk Institut imod Tortur

Eksempler på autofiktion, der har skabt offentlig debat

- Forfatter Knud Romer skrev erindringsromanen *Den der blinker er bange for døden*, som bl.a. handler om det had, hans tyske mor blev udsat for af lokalbefolkning på Lolland, flere årtier efter Anden Verdenskrig.
- Forfatter Karl Ove Knausgård er blevet berømt i store dele af verden for sit seksbindsværk *Min kamp*. Knausgårds familie rasede efterfølgende, også i en retssag, over fremstillingen af den alkoholiserede far og andre private oplysninger – hvilket Knausgård brugte som stof i de afsluttende bind af *Min kamp*.
- Mindre kendt i Danmark er måske forfatter Édouard Louis' selvbiografiske roman *Færdig med Eddy Bellegueule*, som fremstiller, hvor barsk det kan være at vokse op i et arbejdsmiljø med manglende anerkendelse af homoseksuel orientering. Også her opponerede familien over romanens udstilling af dem og påpegede, at den rigtige Eddy var blevet behandlet kærligt som barn, og at alt det grumme var pure opspind.

